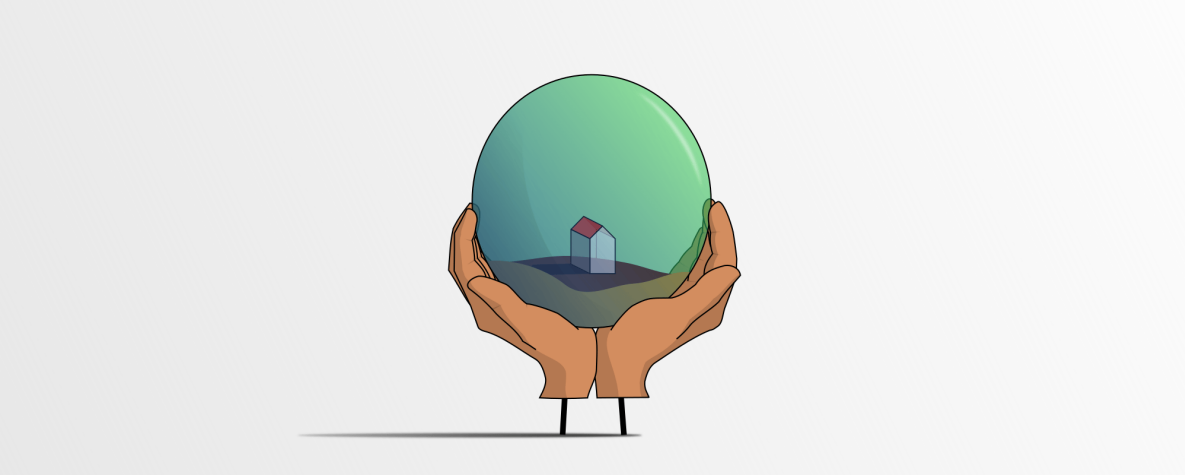
L'AGENDA 2030 COM A FULL DE RUTA

La crisi de la COVID-19: una prova de foc per afrontar deficiències de sostenibilitat més àmplies

Eeva Furman

Com es desprèn del text, la situació actual requereix estratègies de resiliència en comptes d'estratègies d'efectivitat, i és imprescindible aplicar transformacions en els sistemes societaris clau tenint en compte la seva interconnexió. Il·lustració: "Mans", de Fernando Prado

Quan, a la primavera de 2020, les societats del món es van haver d'afrontar la pandèmia de la COVID-19 i la crisi que la va seguir, moltes d'elles van abordar el problema de manera exactament igual a com s'ha de gestionar qualsevol altra crisi de sostenibilitat d'importància, segons el Global Sustainable Development Report 2019 (GSDR2019). Les polítiques de "business as usual" (que en anglès vindria a dir "fer com si res", "de la manera habitual", "com sempre") i l'èmfasi en objectius individuals es van deixar a banda i el pensament racional amb accions concretes es va posar al capdavant. Això significava tractar simultàniament tots els temes en joc a través d'una estreta interacció entre el finançament, els governs, els ciutadans i el trinomi ciència-tecnologia-indústria (STI), i fer servir totes les palanques de manera integrada.

Activar l’alarma: el món on vivim ara mateix

Malgrat el fet que aquesta reacció immediata no va durar gaire temps, que tant la pandèmia com la crisi encara estan en curs i que el procés i els resultats han tingut un èxit molt divers en diferents parts del món, el marc va oferir una gran oportunitat perquè el món veiés que la civilització humana és capaç d’actuar unida i d’impulsar el desenvolupament sobre vies sostenibles, fins i tot en poc temps, si és necessari i es vol.

Les accions van conduir indirectament a millores en els gasos d’efecte d’hivernacle, en la contaminació i en la salut dels ecosistemes, i, en termes generals, es van veure resultats positius en relació amb el medi ambient (Shakil et al. 2020). Encara que ha sigut encoratjador, sembla que només es podran veure efectes de llarga durada si es s’aturen —anualment i de manera reiterada— els impactes negatius sobre el medi ambient. Alguns temes relacionats amb l’ecosistema tenen un impacte positiu directe en la salut humana quan les persones, especialment en països rics, passen més temps que abans a la natura (Pouso et al. 2020, heraproject.com).

> La situació d’inseguretat en el món sencer requereix estratègies de resiliència en comptes d’estratègies d’efectivitat: això és el que pot oferir el desenvolupament sostenible, però només si s’aplica mitjançant transformacions en els sistemes societaris clau

Al contrari que amb els impactes ecològics, els impactes socials i econòmics han estat devastadors a tot el món. La pobresa ha tornat a augmentar després de 10 anys a la baixa (PNUD 2020), en gran part a causa de la pèrdua d’hores laborables tant a l’interior com entre els països (OIT 2020). Tot i que la pandèmia va colpejar primer els països rics i desenvolupats, els impactes de la mateixa crisi seran pitjors i duraran més en països pobres i en vies de desenvolupament. Tal com assenyala l’OCDE (2020), el suport dels països rics per ajudar els països pobres a desenvolupar-se de manera sostenible és necessari ara més que mai. No obstant això, a causa de la crisi econòmica, especialment de la pèrdua d’ingressos a través d’impostos, el finançament de l’Ajuda Oficial al Desenvolupament (AOD) experimentarà una davallada més gran que la de la crisi econòmica de 2008. La situació d’inseguretat en el món sencer a tots els segments —des d’empreses fins a individus, des de comunitats fins a països i regions— requereix estratègies de resiliència en comptes d’estratègies d’efectivitat. Això és el que pot oferir el desenvolupament sostenible, però només si s’aplica mitjançant transformacions en els sistemes societaris clau (GSDR2019).

Món dividit: normalitat o nova normalitat – estratègies d'efectivitat o estratègies de resiliència

El fet que els impactes negatius societaris amenacin la vida quotidiana o el pla estratègic fa que creixi la inseguretat. Aquests impactes sorgeixen de la combinació de les desigualtats creixents, la pèrdua de biodiversitat, el canvi climàtic o el problema amb els residus. Aquests impactes negatius inclouen la seguretat alimentària, el subministrament energètic, la salut, el benestar, les oportunitats de la vida, els problemes que provenen de la urbanització, la incapacitat dels governs mundials de gestionar problemes mediambientals comuns a tota la Terra i la manera en què funciona el sistema econòmic al món. La crisi de la Covid s'ha afegit ara a les causes subjacents dels impactes negatius societaris.

Han anomenat la pandèmia "la malaltia de l'antropocè", que és l'era geològica actual del planeta Terra i es caracteritza pel fet que els humans dominen tot el sistema del planeta. La pandèmia ens porta a la base dels problemes que són clau per al desenvolupament sostenible: població humana molt densa i abundant, flux global de persones, mercaderies, diners i informació i alteració d'ecosistemes.

Les persones, les empreses i les nacions, en situacions d'inseguretat, experimenten que tota la seva vida o els seus models de negoci es veuen afectats pels reptes mateixos, les mesures adoptades per fer-los front o els resultats de la insostenibilitat d'avui dia que es materialitza en el futur —ara m'estic referint al jovent.

D'altra banda, a les societats actuals també hi ha guanyadors que s'oposen a les transformacions sostenibles necessàries per al seu èxit. La magnitud dels seus ingressos es basa en la situació actual, i moure's cap a un desenvolupament sostenible arriscaria els seus guanys i models de negoci: aquí parlo de les empreses petroleres i algunes multinacionals que prioritzen l'efectivitat, però també a alguns països i individus (GSDR2019). Des de la seva perspectiva, les polítiques, la pressió social o les empreses verdes, totes elles amb objectius de sostenibilitat, no són benvingudes.

La crisi de la COVID ha capgirat les persones, les empreses i els polítics: hi ha una divisió entre aquells que creuen i inverteixen en estratègies per tornar gradualment a l'estat d'abans de la pandèmia, i aquells que veuen les oportunitats de la nova normalitat per anar cap a la resiliència, unes cadenes de producció i de consum més petites i justes i una interacció societat-natura diferent.

El món imperfecte: camins concrets en comptes de solucions individuals

L'Agenda 2030, i els 17 objectius de desenvolupament sostenible (ODS) que l'acompanyen, és una brúixola política fantàstica que assenyala la direcció que tots els països han de seguir. Resulta temptador agafar els ODS de manera individual i treballar en ells de manera aïllada, solucionar els problemes que s'hi relacionen d'un en un. Però el món és un lloc

desordenat i tot està connectat. Canviar una cosa afecta —de manera positiva o negativa, ara o més tard— a altres qüestions, i això sovint crea nous problemes que s'han de resoldre.

Així doncs, a l'hora d'implementar els ODS, cal ensenyar la brúixola als diferents sistemes societaris clau. Els sistemes societaris clau, l'alimentació, l'economia, l'energia, la urbanització, el benestar, les oportunitats i la gestió del medi ambient són el lloc on es crea el benestar de les nostres societats. Avui dia, aquests sistemes funcionen de manera insostenible.

> L'Agenda 2030 i els 17 objectius de desenvolupament sostenible que l'acompanyen són una brúixola política que assenyala la direcció que tots els països han de seguir

Arran d'això, són necessàries les transformacions sostenibles. De totes maneres, la brúixola estén la seva fletxa més enllà de les fronteres entre països. Per exemple, el sistema alimentari es construeix sobre llargues cadenes o xarxes d'actors que cultiven, envasen, transporten, ajunten, venen, cuinen, lliuren i escalfen, mengen i llencen el menjar. Avui no hauríem de parlar de sistemes alimentaris necessàriament, sinó de sistemes nutricionals. Allò que mengen les persones a tot el món és, en la majoria dels casos, poc nutritiu i poc saludable pel cos humà, fet que porta a xifres molt altes de desnutrició i xifres encara més altes d'obesitat a tots els països del món.

Els sistemes alimentaris actuals no són saludables per al medi ambient ni fan costat a les persones en joc: aquelles que treballen a la indústria i aquelles que viuen en àrees on el sistema alimentari insostenible destrueix la vida i les fonts de manteniment. El més habitual és que la part final de la cadena alimentària —els distribuïdors i consumidors del menjar— estiguin a l'altra punta del planeta respecte de la natura i la gent que viu als llocs de producció, així com dels problemes que en sorgeixen, com per exemple, la confusió del canvi d'ús de la terra, sovint en males condicions de treball i amb baixos salaris. S'estima que en molts països desenvolupats, la majoria dels impactes negatius sobre la biodiversitat es materialitzen en impactes fora del territori nacional (Yu et al., 2013; Sandström et al., 2017). Aquestes despeses extra —externalitats—, que podrien ser despeses per assegurar la biodiversitat o salvaguardar bones circumstàncies laborals durant la producció en els països de producció o durant el transport cap al país consumidor, normalment no s'inclouen al preu dels productes de consum i això fa que el preu dels productes sigui més baix per als consumidors.

És fonamental transformar els sistemes com l'alimentari en comptes de centrar-se en l'agricultura, el canvi climàtic o la biodiversitat. El sistema és el context en què succeeix alguna cosa: ajunta tots els reptes de manera funcional i real, en una escala geogràfica correcta, i es pot adreçar construint i modelant un escenari òptim i experimentant amb nous models de gestió.

Desenvolupament sostenible basat en la resiliència: el model de negoci futur?

Els líders populistes han estat oferint solucions simples per a les persones per ajudar els perdedors a tenir una vida i un futur millors i ajudar els guanyadors amb polítiques que els permetin continuar com abans. La crisi de la Covid va revelar que les promeses d'alguns dels líders mundials per solucionar els problemes —tornant a una cosa que existia abans de la pandèmia o en el passat i esdevenint nacionalistes— no són beneficials per a ningú en la nova normalitat.

> La crisi ha aclarit que és necessari un enfocament més global com el que ofereix l'Agenda 2030, que garanteix que el benestar es produeix en condicions justes i ecològicament sostenibles

Ara mateix, molts líders mundials estan perdent seguidors, i som testimonis dels aldarulls causats per la insatisfacció amb lideratges que no compleixen les promeses i, encara més, pels perversos resultats que causa el seu comportament en posar l'economia per davant de la gent i en incomplir les mesures contra la Covid-19 i la crisi que s'hi associa. Per tant, la crisi ha aclarit que, en lloc de solucions de drecera, es necessita un enfocament més global com el que ofereix l'Agenda 2030, que transforma els sistemes societaris clau i garanteix que el benestar es produeix en condicions justes i ecològicament sostenibles. Això implica construir empreses pròsperes i sostenibles que ofereixin ingressos moderats i ocupacions amb salaris raonables i produeixin béns i serveis necessaris per al benestar humà i les seves oportunitats en la vida.

En les transformacions dels sistemes, les empreses de la nova normalitat estan buscant models de negoci alternatius per substituir els que es construeixen al voltant de l'eficiència i dels models de producció intensament centralitzats. El model centralitzat, en el qual les matèries primeres, la gent, l'experiència, els diners i els béns es transporten —literalment volant per l'aire— entre les diferents parts del món, ha estat especialment qüestionat durant la crisi de la Covid, atès que les cadenes de producció i consum s'han trencat per culpa del tancament de societats senceres i a causa de les restriccions de quarantena i han afectat els treballadors i els fluxos de diners dels emigrants.

Si es pensa en un model de negoci sostenible, l'èmfasi canvia de l'efectivitat a la resiliència. Es basa en un model més dispers, en què el consum i la producció es troben en millors condicions geogràfiques que avui i s'inclouen les externalitats en el preu dels productes a causa del seu impacte ambiental o social. No obstant això, el risc és que si s'exigeix que les externalitats s'afegeixin als costos de producció dels països en desenvolupament (prenguem com a exemple la República del Congo), la mineria als països desenvolupats (com els països escandinaus i el Canadà) esdevingui atractiva a causa de la seva situació política estable. Si s'examina la situació de manera global, un enfocament més sostenible seria desenvolupar al

Congo activitats empresarials responsables a escala social i ecològica que requereixin que el país codesenvolupi amb elles una societat i unes empreses justes en aquestes dues escales. Això inclou desenvolupar una gestió ferma per acabar amb totes les accions il·legals, amb la corrupció i fer front als reptes socials i mediambientals. Aquest plantejament permetria una producció més equilibrada en diferents parts del món en comptes de dirigir la major part de la producció a una sola regió.

El govern global és un vaixell que vira lentament, però les empreses poden fer moviments ràpids

En les transformacions sostenibles, els canvis en els fluxos globals han afectat —de manera crucial i sense cap mena de dubte— l'evolució dels sistemes. Us en posaré un exemple: la "carn" d'origen vegetal per a hamburgueses i filets està guanyant terreny en el mercat estatunidenc a un ritme trepidant. Hi ha empreses que competeixen per les quotes de mercat, però la gran perdedora és la indústria càrnia. La pandèmia de la Covid va suscitar els debats sobre la vulnerabilitat dels vincles entre humans i animals, especialment en considerar els mercats mundials de la carn. Encara que els principals conductors semblen ser la seguretat sanitària i nutricional, la sostenibilitat com el marc més ampli també s'està beneficiant d'aquest fet. S'ha demostrat que la carn com a font d'aliment té múltiples impactes negatius importants sobre la sostenibilitat global, ja que la producció de carn de boví causa gasos d'efecte d'hivernacle, utilitza la terra de forma altament ineficient, té efectes negatius a gran escala sobre l'aigua i la biodiversitat i amenaça la salut humana, ja que existeix una relació clara entre la carn vermella i el càncer de còlon (Eat-Lancet 2019).

Cofinançament i cocreació

Abaixar la corba de l'epidèmia de la COVID, sobreviure a la crisi socioeconòmica i millorar el desenvolupament sostenible haurien d'anar de la mà, també pel que fa al finançament.

He començat descrivint el desajustament entre les creixents necessitats de finançament per impulsar el desenvolupament sostenible als països en vies de desenvolupament i de la disminució de la capacitat, o la voluntat, dels països desenvolupats d'invertir en el món en vies de desenvolupament. Aquest és un problema evident. No obstant això, ha arribat el moment de veure que cada moneda que s'inverteixi a solucionar la crisi de la Covid hauria de comportar simultàniament accions per una transformació sostenible. Tot i que els diners dels impostos han disminuït en molts països a causa de la situació actual, es poden trobar xifres il·lògiques de les estadístiques. Per exemple, s'ha calculat que la necessitat de finançar els països en desenvolupament cap a vies sostenibles és de 2,5 bilions de dòlars/any fins al 2030 (PNUD). D'altra banda, les subvencions mundials per a combustibles fòssils en 2018 (FMI) van ser de 400 mil milions (directes)/5,3 bilions (indirectes) de dòlars. És important que el finançament de l'estímul econòmic de la UE i el Pacte Verd avancin de manera coherent, també per exercir pressió política perquè els països membres segueixin els seus plans.

> Els fluxos globals no són només negatius; compartim els problemes més apressants, però també compartim coneixements i especialitats, idees i innovacions: un requisit previ per al desenvolupament sostenible mundial

Encara que el món està reconsiderant seriosament la necessitat dels llargs fluxos globals, cal recordar que els fluxos no són només negatius. A escala global, compartim els problemes més apressants, com el canvi climàtic, la pèrdua de biodiversitat, la desigualtat i les quantitats creixents de residus, i només es poden combatre mitjançant la col·laboració internacional. També compartim, a través d'aquests fluxos, coneixements i especialitats, idees i innovacions. És una degustació de la humanitat i un requisit previ per al desenvolupament sostenible mundial.

Per poder debatre de manera justa la interconnectivitat dels països en els sistemes socials i per negociar models de gestió global per als béns comuns ambientals globals, es necessita capacitat científica a tot el món. Això no és així en l'actualitat. Existeix una enorme bretxa entre els països desenvolupats i els països en vies de desenvolupament. Només si actuen junts, el món podrà desenvolupar una ciència de sostenibilitat universal que guiï la planificació, les decisions i el pressupost, harmonitzant el pensament científic universal i les anàlisis científiques locals, per empènyer al món cap a camins que portin la humanitat cap al desenvolupament sostenible i cap a un futur millor per a tots.

Maneres d'avançar: recomanacions

- La crisi de la COVID-19 ha tingut un impacte positiu en el canvi climàtic, en la pèrdua de biodiversitat i en la contaminació: necessitem aquest tipus d'impactes anualment i respostes que utilitzin totes les palanques possibles dels governs, les empreses, els individus i les comunitats, i la ciència i la tecnologia.

- La pobresa mundial està augmentant de nou. Els països pobres i en vies desenvolupament del món necessiten un important suport financer per posar en pràctica l'Agenda 2030, i aquesta necessitat s'ha multiplicat a causa de la crisi de la COVID-19.

- El desenvolupament sostenible es basa en el pensament de resiliència i ofereix una alternativa al pensament d'efectivitat que ha esdevingut arriscat durant la crisi de la pandèmia, per a les empreses, però també per als països i per als individus.

- Si transformem els nostres sistemes societaris de camins insostenibles a camins sostenibles, encara serem capaços de convertir el desenvolupament viciós del món en desenvolupament virtuós. És hora d'actuar. El futur és ara.

BIBLIOGRAFIA

- EAT-Lancet Commission Summary Report 2019. Disponible en línia.

- OIT (2020) Diponible en línia.

- OCDE (2020) The impact of the coronavirus (COVID-19) crisis on development finance. Disponible en línia.

- Pouso S., Borja A., Fleming L.E., Gómez-Baggethun, E., White M., Uyarra M.C. (2020) Maintaining contact with blue-green spaces during the COVID-19 pandemic associated with positive mental health. OSF-IO. Disponible en línia.

- Sandström, V. et al. (2017). Linking country level food supply to global land and water use and biodiversity impacts: The case of Finland. Science of Total Environment 575, 33-40

- Shakil, M.H., Munim, Z. H., Tasnia M., Sarowar, S. (2020) COVID-19 and the environment: A critical review and research agenda Science of the Total Environment 745

- Yu Y. Feng K. Klaus H. 2013. Tele-connecting local consumption to global land use. Global Environmental Change 23(5):1178–1186.

Eeva Furman

Eeva Furman és integrant del grup de treball de l'Informe de Desenvolupament Sostenible Global de l'ONU del 2019. També és Directora de l'Environment Policy Centre del Finnish Environment Institute, membra del Consell finlandès de desenvolupament sostenible i coordinadora d'un projecte relacionat amb la sostenibilitat alimentària. Des de fa més de vint anys, lidera projectes de recerca nacionals i internacionals relacionats amb la governança per al desenvolupament sostenible, el medi ambient, la biodiversitat, els ecosistemes i les solucions basades en la natura. També s'ha dedicat a la divulgació científica i ha fundat la xarxa Ilkka Hanski Nature Network, que té com a objectiu protegir la biodiversitat local i experimentar amb l'acció comunitària.